

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2021.gada 22.martā Nr. 1-6/4
Uz 22.02.2021 1-04/87-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr.2020-63-01

Tiesībsargs 2020. gada 23.februārī ir saņēmis Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas 2021.gada 19.februāra Lēmumu par pieaicināto personu lietā Nr. 2020-63-01 (turpmāk – Lēmums), kurā Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2020-63-01 “Par Civillikuma I pielikuma (1102.pantam) „Publisko ezeru un upju saraksts” 1.nodaļas 34.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2020-63-01) un ir uzaicināts līdz 2021. gada 19. martam rakstveidā izteikt viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam un citiem apsvērumiem, kuriem, pēc tā ieskata, var būt nozīme lietas Nr. 2020-63-01 izskatīšanā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto Latvijas Republikas Latgales apgabaltiesas (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) pieteikumu un Latvijas Republikas Saeimas (turpmāk – Saeima) atbildes rakstu, tiesībsargs, ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto tiesībsarga kompetenci, sniedz šādu viedokli.

[1] Civillikuma 1102.pantā definēts, ka pie publiskajiem ūdeņiem pieder jūras piekrastes josla, kā arī šā panta pielikumā (I pielikums) uzskaitītie ezeri un upes. Visi pārējie ūdeņi ir privāti. Civillikuma I pielikuma “Publisko ezeru un upju saraksts” 1. nodaļā “Publisko ezeru saraksts” ar 34.kārtas numuru ietverts Kamenkas ezers (Latvijas daļa) 11,0 ha platībā, kas atrodas Daugavpils rajonā¹ Salienas pagastā (turpmāk arī – apstrīdētā norma).

[1.1] Vienlaikus jāņem vērā, ka Civillikuma I pielikuma 1.nodaļā “Publisko ezeru un upju saraksts” (turpmāk – Civillikuma I pielikums), kas bija spēkā līdz 1998. gada 9. jūnijam, Kamenkas ezers nebija iekļauts.

Ar 1998. gada 14. maija likumu “Grozījumi Civillikumā “I pielikums (1102. pantam)”, kas stājās spēkā 1998. gada 10. jūnijā, Kamenkas ezers 11,0 ha platībā, kas

¹ Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Augšdaugavas novads.

atrodas Daugavpils novadā² Salienas pagastā, ir iekļauts publisko upju un ezeru sarakstā ar Nr. 32.

[1.2.] Kā norāda Pieteikuma iesniedzēja, pastāv strīds par īpašuma tiesībām, proti, vai valsts atbilstoši Satversmei ir ieguvusi īpašuma tiesības uz Kamenkas ezeru ar 1998. gada 14. maija likuma “Grozījumi Civillikumā” pieņemšanu, un vai atbildētāju īpašuma tiesību ierobežojums atbilst Satversmes 1. un 105.pantam.³

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka pieteikumā norādītās personas īpašuma tiesības uz Kamenkas ezeru ieguvušas tiesiskā ceļā pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās un apstrīdētās normas pieņemšanas procesā likumdevējam bija jānodrošina, ka tiek ievērota speciāla atsavināšanas procedūra saskaņā ar Civillikuma 1103.pantu, proti, likumdevējam bija saistošs likums “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”, kas stājas spēkā 1992.gada 1.oktobrī un kura 1. pants noteica, ka nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana valsts vai sabiedriskajām vajadzībām pieļaujama izņēmuma gadījumos vienīgi pret atlīdzību un tikai uz atsevišķa likuma pamata.⁴

[1.3] Saeima uzskata, ka publiskie ūdeņi var būt gan valsts, gan privātpersonu īpašumā un apstrīdētā norma nemaz neparedz nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu⁵, jo atbilstoši Civillikuma 1104.panta regulējumam publisko ūdeņu platībā ietilpst gan valsts, gan privātpersonu īpašums.⁶

Saeima, pielietojot gramatisko, vēsturisko un sistēmisko tiesību normu tulkošanas metodi, paskaidrojusi, ka ar apstrīdēto normu nav noteikta īpašumtiesību pāreja⁷ un likumdevējs nekādā veidā nav vēlējis veikt nekustamā īpašuma atsavināšanu un neesot to veicis.⁸

[2] Balstoties uz Pieteikuma iesniedzējas norādītajiem faktiem, tiesībsargam nav šaubu, ka Pieteikumā norādītajām privātpersonām – bijušā īpašnieka mantiniekiem, īpašuma tiesības uz daļu Kamenkas ezera ir nostiprinātas tiesiski un līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim attiecīgā šīm privātpersonām piekrītošā daļa Kamenkas ezera bija privāts ūdens.

[2.1] Tiesībsargs uzskata, ka daļa Kamenkas ezera bija un ir valsts īpašumā, proti, Kamenkas ezeru šķērso valsts robeža. Atbilstoši Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmas (turpmāk - Kadastra informācijas sistēma) datiem tā ir valsts īpašumā esoša zemes vienība ar kadastra apzīmējumu 4484 007 0187 Daugavpils novadā⁹, Salienas pagastā ar aptuveno zemes vienības platību 2,6 ha platībā.

Valsts zemes dienests ir informējis, ka, izpētot Kadastra informācijas sistēmas vēsturiskos ierakstus, zemes vienības apzīmējums 44840070187 piešķirts 2002.gadā ar statusu brīvā valsts zeme.

[2.2] 1994.gada 21.februārī Minskā Latvijas Republika un Baltkrievijas Republika noslēdza Līgumu par valsts robežas noteikšanu starp Latvijas Republiku un Baltkrievijas Republiku tā 1.pantā vienojoties, ka valsts robežlīnija starp Latvijas Republiku un

² Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Augšdaugavas novads.

³ Pieteikuma 14.1.punkts.

⁴ Pieteikuma 14.7.punkts.

⁵ Atbildes raksta 2.lpp.

⁶ Atbildes raksta 4.lpp.

⁷ Atbildes raksta 5.lpp.

⁸ Atbildes raksta 6.lpp.

⁹ Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Augšdaugavas novads.

Baltkrievijas Republiku iet pa Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas administratīvo robežu, kas līguma parakstīšanas brīdī sakrīt ar Latvijas valsts robežu, kāda tā bija 1940. gada 16. jūnijā.

[2.3] Tobrīd ar Ministru kabineta 1994. gada 31. maija noteikumiem Nr. 108 "Par Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas valsts robežas joslas noteikšanu" valsts robežai noteikta josla 5 m platumā, bet ar Ministru kabineta 2001. gada 30. janvāra noteikumu Nr. 43 "Noteikumi par Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas valsts robežas joslas noteikšanu" 1. punktu noteikta gar Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas valsts robežu 12 metru platu valsts robežas josla, skaitot no robežlīnijas.

[2.4] 2008. gadā zemes vienībai ar kadastra apzīmējumu 44840070187 (platība 3.0 ha) reģistrēts zemes vienības statuss – valstij piekritīgā zeme un 2009. gada 1. aprīlī, pamatojoties uz 2008. gada 23. decembra Ministru kabineta rīkojumu Nr. 863 "Par valsts robežas joslas zemes vienību Daugavpils rajona Demenes, Eglaines, Medumu, Šēderes un Salienas pagastā un Subates lauku teritorijā saglabāšanu valsts īpašumā", tā ir reģistrēta Iekšlietu ministrijas valdījumā. Ar šī rīkojuma 2. punktu Ministru kabinets ir uzdevis Iekšlietu ministrijai šā rīkojuma pielikumā minētās valsts robežas joslas zemes vienības normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ierakstīt zemesgrāmatā uz valsts vārda Iekšlietu ministrijas personā, tostarp minēto zemes vienību, kas šķērso Kamenkas ezeru.

[2.5] Latvijas Republikas valsts robežas likuma, kas pieņemts 2009. gada 12. novembrī, 13. panta ceturtajā daļā noteikts, ka valstij ir ekskluzīvas īpašuma tiesības uz zemi valsts robežas joslā. Privātpersonu īpašumā esošā zeme valsts robežas joslā ir atsavināma uz vienošanās pamata, bet, ja tādas nav, — atbilstoši Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumam.

[3] Tiesībsargs konstatē, ka Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā, kas ir pieteikuma pamatā, ir strīds par īpašuma tiesībām uz daļu Kamenkas ezera, kas rodas no tiesību institūta "publiski ūdeņi", Civillikuma 1102., 1103. un 1104. panta interpretācijas un piemērošanas. Pieteikuma iesniedzējas pieteikuma pamatā ir pieņēmums, ka ar apstrīdēto normu tiek mainīts īpašuma tiesību uz Kamenkas ezeru daļu tiesību subjekts.

[4] Civillikuma 1104. panta pirmajā teikumā noteikts, ka publiskie ūdeņi ir valsts īpašums, ciktāl uz tiem nepastāv īpašuma tiesības privātai personai.

[4.1] Tātad valsts īpašumā esošai zemes vienībai ar kadastra apzīmējumu 4484 007 0187 ar apstrīdēto normu ir noteikts publisku ūdeņu statuss, taču apstrīdētā norma nesatur atrunu, ka publisku ūdeņu statuss nav attiecināms uz pārējo Kamenkas ezera platību, proti aptuveni 8 ha.

[4.2] Vienlaikus Civillikuma 1103. pantā noteikts, ka publisko ūdeņu sarakstu var grozīt vienīgi likumdošanas ceļā. Ja ieskaitot privātus ūdeņus publiskos vai atsavinot nekustama īpašuma daļas, vai ierobežojot pastāvošās ietaises, kādai personai nodarītu zaudējumus, tad viņai pienākas samērīga atlīdzība no valsts.

[5] Lai izprastu, vai ieskaitot Kamenkas ezeru publisko ūdeņu kategorijā, proti, pieņemot apstrīdēto normu, ir notikusi Pieteikuma iesniedzējas norādītā īpašuma tiesību pāreja un ir notikusi piespiedu atsavināšana, un īpašniekiem atbilstoši Civillikuma 1103. pantā noteiktajam ir nodarīti zaudējumi, ir noskaidrojams, cik lielā mērā "publisku ūdeņu" statusa noteikšana virszemes ūdenim – ezeram - ietekmē privātpersonas tiesības uz īpašumu un ierobežo rīcību ar tiem.

[6] Pirmskara perioda Augstākās tiesas Tiesu palātas loceklis Lui Korps 1939.gada Tieslietu ministrijas Vēstnesī rakstā „Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma” norādījis, ka “UCL [Ulmaņa Civillikums] savos noteikumos paredz šādas ūdeņu kategorijas:

- 1) privātus ūdeņus,
- 2) kopējus ūdeņus,
- 3) ūdeņus, kas pārvaldes kartībā izsludināti par noderīgiem kuģošanai un koku pludināšanai,
- 4) publiskus ūdeņus.

No tīri teorētiska viedokļa visām minētām ūdeņu sadalījuma kategorijām trūkst katram sadalījumam nepieciešama viena atšķirības pamata: šo sadalījumu pamatos ir sajauktas ūdeņu piederības tiesības ar ūdeņu lietošanas tiesībām, kā arī ar ūdeņu atrašanās vietu un ir redzama vēlēšanās valsti kā ūdeņu īpašnieci nostādīt pretstatā ar privātām personām.”¹⁰

[7] Būtiski atzīmēt norādīto - “kad runā par publiskiem ūdeņiem, tad vienmēr jāuzmanās, vai ir runa par šiem ūdeņiem *usus publici* nozīmē, vai arī bez tam — par to piederību valstij. Te piederība kā atšķirības pazīme jauca ar lietošanas pazīmi. Pēc apskatāmām klasifikacijām visi tā sauktie publiskie ūdeņi tomēr paredz *usum publicum*, pie kam šī lietošanas tiesība var būt sašaurināta speciāliem mērķiem (UCL 1111. p.)”¹¹

[8] “Līdz 1937. gada Civillikuma pieņemšanai jēdziens “publiskie ūdeņi” tika uzskatīts vairāk par statusu, ar kuru saistītas ūdeņu lietošanas tiesības, nevis piederība. Attiecīgi tika izmantots objektu (dabas resursu) iedalījums tādos, kas nepieder nevienam un kurus sabiedrībai bija vienlīdzīgas tiesības lietot (jūra), un tādos, kuriem valsts ar likumu nosaka publisku lietošanu, gan pieņemot atsevišķus upju sarakstus (kuģojamas, koku pludināšanai piemērotas upes), gan ar zvejas tiesību regulējumu (tiesību piešķiršanu), gan ar tauvas joslas noteikšanu. Līdz 1937. gada Civillikumam jēdziens “publiskie ūdeņi” bija saistīts nevis ar to piederību, bet noderīgumu valstij un sabiedrībai (piemēram, ūdensceļi u.c.)”¹²

[9] Lui Korps norāda, ka “UCL [Ulmaņa Civillikums] savā 1102. p. privātos ūdeņus nostāda pretstatā ar publiskiem ūdeņiem, [...] Nevar būt šaubu par to, ka arī valsts var būt par šādu privātu ūdeņu īpašnieci, un īpašnieces persona šo *res fiscali* nebūt nepadara par publiskiem ūdeņiem, kuri paredz *usum publicum*.”¹³

[10] Tiesībsargs ir konstatējis, ka arī šobrīd ne visi ezeri, kas ir valsts īpašumā, ir noteikti kā publiski ūdeņi Civillikuma I pielikumā. Tā, piemēram, atbilstoši portālā

¹⁰ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1111.lpp.

¹¹ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1115.lpp.

¹² Zaneta Mikosa “Kam pieder upes Latvijā, un kam par tām jā rūpējas”//Publicēts “Jurista vārds”, 2020.gada 24. novembris, Nr. 47 (1157); Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/277702-kam-pieder-upes-latvija-un-kam-par-tam-jarupejas/>.

¹³ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1111. - 1112.lpp.

www.kadastrs.lv pieejamai informācijai Daugavpils novadā¹⁴ esošie Bedušu ezers, Zabolotņiku ezers nav noteikti kā publiski ūdeņi, taču ir valsts īpašumā.

Vienlaikus zemes vienībai ar kadastra apzīmējumu 44840070187 publisku ūdeņu statuss noteikts tikai ar apstrīdēto normu, kaut gan, kā tiesībsargs norādījis iepriekš, šī zemes vienība vienmēr bijusi valsts īpašums.

[11] Līdz ar to tiesībsargs pievienojas Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas atzītajam, ka jēdziens „publiskie ūdeņi” nav sinonīms jēdzienam „valsts īpašums” un ka to skaidri un nepārprotami nosaka Civillikuma 1104.pants,¹⁵ lai arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa nav piekritusi šim secinājumam, ka publiskie ūdeņi izņēmuma gadījumā var atrasties arī privātpersonu īpašumā, citiem vārdiem, ka jēdzieni „publiskie ūdeņi” un „valsts īpašums” nav sinonīmi.¹⁶

[12] Latvijas Republikas Augstākā tiesa savu viedokli balsta uz norādīto, ka tiesību doktrīnā nepārprotami atzīts, ka „šī panta norma precīzi norāda uz to, ka publiskie ūdeņi var būt tikai valsts īpašumā. Likuma norāde uz „īpašuma tiesībām privātai personai” attiecināma uz gadījumu, kad tikai daļa upes ir publiskais (valsts) īpašums, bet pārējā daļa atrodas privātā īpašumā. Piemēram, Civillikuma publisko upju sarakstā iekļauta Abava, - posmā no Viesātes upes ietekas līdz ietekai Ventā.”¹⁷ Šādam normas skaidrojumam tiesībsargs arīdzan nevar piekrist iepriekš norādīto apstākļu par valsts robežas esamību dēļ, kura nav atsevišķi norādīta un izdalīta apstrīdētajā normā.

[13] Tiesībsarga ieskatā uzmanība šajā gadījumā ir vēršama uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas atsaukšanos uz “Augstākās tiesas Tiesu palātas locekļa Lui Korpa komentāriem 1939.gada Tieslietu ministrijas Vēstnesī rakstā „Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, kas attiecināmi uz 1937.gada Civillikuma noteikumu par ūdeņu lietošanas tiesību aprobežojumiem, kurā norādīts, ka strīdīgos jautājumos par to, kādi ūdeņi ir publiski ūdeņi un kam šie ūdeņi pieder, Ulmaņa Civillikums (UCL) ienesis pilnu skaidrību, tanī skaitā, atmetis Vietējo civillikumu kopojuma (VCL) nenoteiktību un sakarā ar to radušos neskaidrību, un savā 1104.pantā noteicis, ka publiskie ūdeņi ir valsts īpašums, ciktāl uz tiem nepastāv īpašuma tiesības privātai personai. Vienlaicīgi šajā rakstā norādīts, ka par konkurentu ar valsts īpašuma tiesībām uz publiskiem ūdeņiem var būt tikai tāda persona, kas par īpašnieku ierakstīta zemesgrāmatās, kas norāda, ka valsts likumdošanas vara piekāpusies vienīgi to tiesību priekšā, kas kā īpašuma tiesības nostiprinātas zemesgrāmatās.”¹⁸

¹⁴ Saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu Augšdaugavas novads.

¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2014.gada 14.oktobra sprieduma PAC-0181/2014 lietā Nr.C03026011 19.1.punkts.

¹⁶ Latvijas Republikas Augstākā tiesas 2017. gada 5. oktobra sprieduma SKC-188/2017 lietā Nr. C03026011

¹⁷ Latvijas Republikas Augstākā tiesas 2017. gada 5. oktobra sprieduma SKC-188/2017 lietā Nr. C03026011, atsaucoties uz A. Grūtups., E. Kalniņš. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais apildinātais izdevums.- Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 322. lpp.

¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2014.gada 14.oktobra sprieduma PAC-0181/2014 lietā Nr.C03026011 19.2.punkts ar atsauci uz Korps L. Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1107-1128.lpp.

[14] Proti, L.Korps norādījis, ka ir “diezgan liela uzskatu dažādība par to, kam piederēja publiskas upes pēc mūsu veciem civillikumiem”¹⁹, vienlaikus atzīmējot, ka ar Latvijas likumdošanas aktu — 1929. gada Noteikumi par ūdeņu lietošanu kuģniecībai, laivniecībai, plostošanai un koku pludināšanai, ir tikusi atļauta ūdeņu publiska lietošana ne tikai publiskos ūdeņos, bet arī privātos (148 privātas upes un 18 ezeri)²⁰.

[15] Likumdevējs ar Civillikumu ir nodefinējis “publisko ūdeņu piederību un savā 1104. p. noteicis, ka publiskie ūdeņi ir valsts īpašums, ciktāl uz tiem nepastāv īpašuma tiesība privātai personai, un ka jūras piekrastes josla, protams, kopā ar pašu jūras piekrastes joslu, pieder valstij līdz tai vietai, kuru sasniedz jūras augstākās bangas. Ar to tad nu atkrīt daudzie līdzšinējie strīdi doktrinā par publisko ūdeņu piederību, kā arī par ūdeņu tiesisko neatdalāmību no viņu krastiem. Tā kā ūdeņi ir nekustams īpašums, tad par konkurentu ar valsti īpašuma tiesībā uz publiskiem ūdeņiem var būt tikai tāda persona, kas par īpašnieku ierakstīta zemesgrāmatās (UCL 994. p.). Tādas tiesības, piemēram, ir Rīgas pilsētai uz Babītes ezeru, kurš tagad ieskaitīts publiskos ūdeņos. Kā redzam no likumdošanas materiāliem, tad UCL 1104. p. noteiktais izņēmums par privātu personu īpašumu tiesību uz publiskiem ūdeņiem pielaižams tikai uz tām personām un tiem objektiem, kas UCL spēkā stāšanās brīdī jau bija nostiprināti zemesgrāmatās uz šo privātpersonu vārda. Ja uzskatītu, ka publiskas upes tāpat kā citi publiski ūdeņi līdz UCL piederēja valstij, tad UCL 1104. p. ir tikai sankcionējis tai laikā pastāvošo. Ja publiskas upes līdz UCL uzskatāmas par piekrastu zemes piederumu un līdz ar to par privātpašumu, tad UCL 1104. p. novērtējams kā akts, ar kuru pārņemti valsts īpašumā visi tie ūdeņi, kuri no valsts saimnieciskā, politiskā un stratēģiskā viedokļa nedrīkst atrasties privātpašumā un par kuru piederību vecos civillikumos nebija skaidrības. Ar šo aktu tādā gadījumā ir dzisušas visas privātpersonu personiskas tiesības uz publiskiem ūdeņiem, un valsts likumdošanas vara, kā tas redzams no UCL 1104. p. tālāka satura, piekāpusies vienīgi to tiesību priekšā, kas kā īpašuma tiesība nostiprinātas zemesgrāmatās.”²¹

[16] “Valsts īpašuma tiesība uz publiskiem ūdeņiem ietver sevī, saskaņā ar UCL 1042. p., īpašuma tiesības uz zemi, uz kuras atrodas šie ūdeņi, uz ūdeņiem viņu katrreizējā stāvoklī un visu to, kas atrodas virs ūdeņiem un ūdeņu gultnē. Saskaņā ar UCL 1110. p. publiskās upēs (šajā vietā gan pareizāki būtu runāt par publiskiem ūdeņiem) katram brīvi atļauta ūdens ikdienišķa lietošana, ciktāl ar to nekaitē sabiedrībai un neaizskar zemes īpašnieka tiesības.”²²

[17] Tātad, lai valstij rastos īpašuma tiesība uz ūdeņiem, nepietiek vien ar attiecīgās ūdenstilpes nostiprināšanu Civillikuma I pielikumā, bet ūdenstilpe ir atsavināma īpašniekam un par to izdarāms ieraksts zemesgrāmatā, ievērojot, ka atbilstoši Civillikuma 994.pantam par nekustamā īpašuma īpašnieku atzīstams tikai tas, kas par

¹⁹ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1117. lpp.

²⁰ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1117.-1118. lpp.

²¹ Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1119. lpp.

²² Korps L. “Par īpašuma tiesību uz ūdeņiem pēc Prezidenta Ulmaņa Civillikuma”, Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1939, Nr.5, 1117.-1120. lpp.

tādu ierakstīts zemesgrāmatā. Lai mainītu ūdenstilpes īpašumtiesības ir piemērojama Civillikuma 1103.pantā noteiktā kārtība.

[18] “Likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” neatņemama sastāvdaļa ir Latvijas Republikas 1992.gada 15.septembra Augstākās Padomes lēmums “Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību”, kas precizē likuma darbību zemes reformas laikā. Šis lēmums tika papildināts ar 1996.gada 19.decembra likumu “Grozījums Augstākās Padomes 1992.gada 15.septembra lēmumā “Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību”. Pēdējais likums paplašina personu loku, uz kurām attiecas iepriekš minētais Augstākās Padomes lēmums pēc būtības, negrozot nedz pašu likumu “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu”, nedz arī lēmumu.”²³

Tātad ar Latvijas Republikas 1992.gada 15.septembra Augstākās Padomes lēmuma “Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību” (1996.gada 19.decembra redakcijā) 2.punkta pirmās daļas pirmo teikumu nolemts “noteikt, ka, atsavinot valsts vai sabiedriskajām vajadzībām nekustamo īpašumu, uz kuru saskaņā ar likumu ir atjaunojamas bijušā īpašnieka (viņa mantinieka) īpašuma tiesības, bet šis īpašums netiek atdots dabā, atlīdzības apmērs nosakāms naudā minētajā likumā noteiktajā kārtībā.”²⁴

[19] No norādītā pieņemams, ka, ja nekustamais īpašums, uz kuru ir atjaunotas īpašuma tiesības, ir atdots dabā, atlīdzības apmērs nav nosakāms, jo nav notikusi īpašuma atsavināšana.

[20] Kā izriet no Atbildes raksta, ar apstrīdēto normu likumdevējs nav vēlējis mainīt Kamenkas ezera piederību un ņēmis vērā nākotnē iespējamu nepieciešamību veikt atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, to īstenos uz atsevišķa likuma pamata.²⁵

Saeima ir paskaidrojusi, ka viens no apstrīdētās normas pieņemšanas, proti, publiska ūdens statusa noteikšanas kritērijiem ir bijis, vai konkrēto ūdenstilpi šķērso vai gar to iet valsts robeža.²⁶

[21] Kā tiesībsargs minējis iepriekš, Kamenkas ezeru šķērso valsts ārējā robeža un Pieteikuma iesniedzējas izskatāmajā lietā atbildētāju nekustamie īpašumi Kamenkas ezerā piekļaujas valsts robežai virszemes ūdens teritorijā.

²³ Inga Reine, mag. iur., Valsts cilvēktiesību biroja Analīzes un informācijas daļas juriste, — "Latvijas Vēstnesim", "Tiesības uz īpašumu un īpašuma atsavināšana valsts vai sabiedriskajām vajadzībām. 1950.gada Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un Latvijas likumdošana"// "Latvijas Vēstnesis", 08.01.1999., Nr. 5/6; Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/20697> .

²⁴ Latvijas Republikas 1992.gada 15.septembra Augstākās Padomes lēmums “Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību”//Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/66330-par-latvijas-republikas-likuma-par-nekustama-ipasuma-piespiedu-atsavinasanu-valsts-vai-sabiedriskajam-vajadzibam-speka-stasanas-kartibu> un <https://likumi.lv/ta/id/41775-grozijums-augstakas-padomes-1992-gada-15-septembra-lemuma-par-latvijas-republikas-likuma-par-nekustama-ipasuma-piespiedu> .

²⁵ Atbildes raksta 5.lpp.

²⁶ Atbildes raksta 4.lpp.

[22] 2014.gada 30.oktobrī Saeima pieņēma Zemes pārvaldības likumu, kas stājās spēkā 2015.gada 1.janvārī. Zemes pārvaldības likuma 15.panta trešajā daļā noteikts, ja privātpersonas īpašumā ir zeme zem publiskajiem ūdeņiem un tā tiek pārdota, tad valstij ir pirmpirkuma tiesības uz atsavināmo zemi. Lēmumu par pirmpirkuma tiesību izmantošanu vai neizmantošanu pieņem Ministru kabinets.

[22.1] Ar šo likumdevējs ir akceptējis, ka “zeme zem publiskajiem ūdeņiem var būt nonākusi privātā īpašumā erozijas procesu vai zemes reformas laikā pieļauto kļūdu dēļ, atjaunojot īpašuma tiesības (uz līdzvērtīgu zemi citā vietā) vai piešķirot to lietošanā”.²⁷

[22.2] Zemes pārvaldības likuma 15.panta pirmā un otrā daļa nosaka, ka valdījuma tiesības uz iekšzemes publiskajiem ūdeņiem ir par vides aizsardzību atbildīgajai ministrijai vai vietējai pašvaldībai, ja tie nav privātpersonu īpašumā vai citas ministrijas valdījumā.

[23] Lai izpildītu Zemes pārvaldības likuma normas attiecībā uz iekšzemes publiskajiem ūdeņiem Ministru kabineta 2012.gada 10.aprīļa noteikumos Nr.263 “Kadastra objekta reģistrācijas un kadastra datu aktualizācijas noteikumi” (turpmāk - Noteikumi Nr.263) iekļauta jauna 3.¹ nodaļa “Zemes vienības zem iekšzemes publiskajiem ūdeņiem reģistrācija un aktualizācija”²⁸ un Kadastra informācijas sistēmā nodrošināta iespēja katrai zemes vienībai atzīmes veidā reģistrēt informāciju par to, kāds publiskais ezers vai upe atrodas zemes vienībā, kā arī publiskā ūdens aizņemto platību.

[24] Valsts zemes dienests tiesībsargam ir paskaidrojis²⁹ par komplicēto veidu, kā atpazīstams, vai zemes vienībā atrodas publiska upe vai ezers, šobrīd Kadastra informācijas sistēmā reģistrētās publiskā ūdens atzīmes nesniedz pilnīgu informāciju par situāciju valstī, jo līdz šim nav veikta visu zemes vienību izvērtēšana, lai identificētu publiskā ūdens esamību zemes vienībā. Līdz ar to zemes vienību skaits, kurās tiks reģistrētas publiskā ūdens atzīmes, pieaugs, īpaši – attiecībā uz publiskajām upēm.

[24.1] 2021.gada 4.martā no Kadastra informācijas sistēmas atlasītās zemes vienības, kurām ir reģistrēta publiskā ūdens atzīme (-es), parādītas 1.tabulā. Par 69 zemes vienībām, kurām ir reģistrēta publiskā ūdens atzīme, nav saņemts aktualizācijas iesniegums, tās pēc iesnieguma saņemšanas un datu aktualizācijas būs Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (turpmāk – VARAM) vai pašvaldības valdījumā. No atlasītajām zemes vienībām uz 2021.gada 4.martu Kadastra informācijas sistēmā ir reģistrētas 128 zemes vienības, kas ir reģistrētas privātpersonu valdījumā.

Tabula 1. Zemes vienību sadalījums pēc to īpašnieku, tiesisko valdītāju iedalījuma

Publiskā ūdens veids	Tiesiskais valdītājs nav	Fiziska persona	Juridiska persona	Pašvaldība	Ministrija (VARAM vai cita)	Kopā
----------------------	--------------------------	-----------------	-------------------	------------	-----------------------------	------

²⁷ “Vadlīnijas iekšzemes publisko ūdeņu pārvaldībai pašvaldībās”//Pieejams:

https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/iekszemes_public_udenis_vadlinijas_2016.pdf, 11., 12.lpp.

²⁸ 2018.gada 28.augusta Ministru kabineta noteikumi Nr.554 “Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 10. aprīļa noteikumos Nr. 263 “Kadastra objekta reģistrācijas un kadastra datu aktualizācijas noteikumi””

²⁹ Valsts zemes dienesta 2021.gada 10.marta atbilde Nr. 2-06/200 “Par publiskajiem ūdeņiem”.

	reģistrēts					
Ezers	11	9	6	207	85	318
Upe	58	55	21	813	135	1082
Sala	-	34	5	10	116	165
Kopā	69	97	31	1030	335	1562

[24.2] Vairumā gadījumu Kadastra informācijas sistēmā reģistrētajās zemes vienībās publiskais ezers vai upe aizņem tikai daļu no zemes vienības, tāpēc 2.tabulā attēlotas summētas publisko ūdeņu aizņemtās platības. Privātpersonām Kadastra informācijas sistēmā ir reģistrēta 390.32 ha liela publisko ūdeņu platība, kas ir 0.39% no visas Kadastra informācijas sistēmā reģistrētās iekšzemes publisko ūdeņu aizņemtās platības.

Tabula 2. Publiskā ūdens aizņemtā platība

Publiskā ūdens aizņemtā platība (ha)	Tiesiskais valdītājs nav reģistrēts	Fiziska persona	Juridiska persona	Pašvaldība	Ministrija (VARAM vai cita)	Kopā
Ezers	3062.83	60.95	162.00	40605.98	30611.82	74503.58
Upe	367.45	16.04	3.97	22284.09	2296.39	24967.94
Sala	-	118.93	28.43	27.58	645.65	820.59
Kopā	3430.28	195.92	194.40	62917.65	33553.85	100292.1

[24.3] Kā skaidrojis Valsts zemes dienests, šobrīd Kadastra informācijas sistēmā reģistrētās publiskā ūdens atzīmes nesniedz pilnīgu informāciju par situāciju valstī, jo līdz šim nav veikta visu zemes vienību izvērtēšana, lai identificētu publiskā ūdens esamību zemes vienībā. Līdz ar to zemes vienību skaits, kurās tiks reģistrētas publiskā ūdens atzīmes, pieaugs, īpaši – attiecībā uz publiskajām upēm.

[25] Ievērojot minēto, tiesībsarga ieskatā ir norādāms, ka privāti ūdeņi var būt ierakstīti Civillikuma I pielikumā kā ūdeņi ar publisku statusu, nemainot zemes īpašnieku, proti, to piederību. Šajā gadījumā publisku ūdeņu statuss nozīmē publiskas lietas statusu.

Publiskās lietas parasti ir sabiedriski izmantojamas, proti, tās bez īpašas atļaujas var izmantot neierobežota sabiedrības daļa³⁰.

Atzīme par publisku ūdeņu statusu ir saprotama kā īpašumtiesību apgrūtinājums, kas paģēr brīvu šī ūdens lietošanas tiesību ikvienam.

Līdz ar to izskatāmajā lietā tiesībsarga ieskatā nav pamata uzskatīt, ka ir notikusi īpašuma piespiedu atsavināšana.

[26] Vienlaikus tomēr ir papildus vērtējams, vai ar apstrīdēto normu, nav nesamērīgi ierobežotas Pieteikumā norādīto Kamenkas ezera īpašnieku tiesības.

³⁰ Satversmes tiesas 2019.gada 5.marta sprieduma lietā Nr. 2018-08-03 14.1.punkts.

[27] Satversmes 105.panta pirmais, otrais un trešais teikums nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.”

[28] Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 105.pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu³¹. Satversmes 105.panta pirmais teikums aizsargā personas likumīgi iegūto īpašumu, savukārt otrais un trešais teikums ļauj valstij ar likumu ierobežot īpašuma tiesības sabiedrības interesēs. Tiesības uz īpašumu sevī ietver īpašnieka sociālo pienākumu pret sabiedrību – īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm, un tiesības uz īpašumu var ierobežot saskaņā ar likumu. Satversmes tiesa savā judikatūrā ir atzinusi, ka personas īpašumtiesību ierobežojumus var noteikt, lai nodrošinātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību³². Līdz ar to tiesības uz īpašumu var ierobežot, ja vien ierobežojumi ir noteikti ar likumu leģitīma mērķa labad un ir samērīgi ar šo mērķi³³. Vienlaikus Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105.panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības uz īpašumu ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu.³⁴

[29] No Satversmes 1.pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet vairāki tiesiskas valsts pamatprincipi, arī samērīguma princips³⁵. Samērīguma princips nozīmē, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm³⁶. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un ar kuriem personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tomēr saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

[30] Vērtējot apstrīdētās normas samērīgumu, cita starpā, jāņem vērā sekas, ko rada normas piemērošana praksē. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesību norma nav izprotama ārpus šīs normas piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē. Lai noskaidrotu, vai ar apstrīdēto normu tiek sasniegts likumdevēja noteiktais mērķis, ir nepieciešams analizēt apstrīdētās normas darbību praksē³⁷. Proti, lai noskaidrotu, vai apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam, ir jāvērtē, vai tās darbība praksē nerada personai lielāku tiesību ierobežojumu nekā prasa sabiedrības intereses, kuru aizsardzības labā apstrīdētā norma ir radīta.

[31] Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, ir jāņem vērā, kāds ir ierobežojuma leģitīmais mērķis. Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis, kā tas izriet no

³¹ Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija sprieduma lietā Nr.2002-01-03 secinājumu daļa.

³² Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.2006-38-03.

³³ Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra sprieduma lietā Nr.2015-25-01 10.2.punkts.

³⁴ Satversmes tiesas 2009.gada 19.novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 11.2.punkts.

³⁵ Satversmes tiesas 2000.gada 24.marta sprieduma lietā Nr.04-07(99) secinājumu daļas 3.punkts.

³⁶ Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 3.1.punkts un Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 secinājumu daļas 5.punkts.

³⁷ Satversmes tiesas 2003.gada 6.oktobra sprieduma lietā Nr.2003-08-01 secinājumu daļas 4.punkts; 2013.gada 28.jūnija sprieduma lietā Nr.2012-26-03 12.1.punkts; Satversmes tiesas 2017.gada 10.februāra sprieduma lietā Nr.2016-06-01 17.6.punkts.

Atbildes rakstā norādītā, ir sabiedrības un valsts drošība. Proti, nosakot publisko ūdeņu statusu Kamenkas ezeram, tiek rezervēta iespēja nepieciešamības gadījumā veikt darbības zemes atsavināšanai.

[32] Tiesībsargam nav zināmi apstākļi, kas izrietētu no normatīvā regulējuma un kas liecinātu, ka Kamenkas ezera īpašniekiem - privātpersonām tiesības uz ūdeni būtu ierobežotas vairāk kā citiem virszemes ūdeņu īpašniekiem, kuru ūdeņi neatrodas viena īpašnieka īpašuma robežās, tiesības.

[32.1] Likuma "Par zemes dzīlēm", kas stājies spēkā 1996.gada 4.jūnijā, 3.panta pirmajā daļā noteikts, ka "zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam." Tātad zemes zem ūdeņiem īpašniekam ir tiesības lietot zemes dzīles, ievērojot noteiktos nosacījumus to ieguvei.

[32.2] Savukārt "tiesība uz ūdeņiem un ūdeņu avotiem saistīta ar zemi, kurā ūdeņi atrodas. Tekošs ūdens kā tāds nevar būt par īpašuma tiesību objektu, tādēļ īpašuma tiesība uz ūdeni pēc savas būtības nozīmē īpašuma tiesību uz gultni un tiesību lietot pašu ūdeni, it īpaši zvejas tiesību, un tiesību uz ūdensspēku."³⁸

[32.3] Atbilstoši Latvijas Ģeotelpiskās aģentūras informācijas karšu pārskatītajiem pamatdatiem Latvijas teritorijai, Kamenkas ezers ir savstarpēji savienots, piemēram, ar Kirjanišķu ezeru, starp kuriem vismaz teorētiski vajadzētu un var notikt brīva zivju migrācija un ūdens apmaiņa. Tādējādi kopumā uz ezeriem, izņemot tos, kas ir speciāli aprīkoti mākslīgai zivju pavairošanai un audzēšanai, kā stāvošiem ūdeņiem arī ir attiecināmi tekoša ūdens nosacījumi, vienīgi ūdens apmaiņa notiek lēnāk.

Līdz ar to ir norādāms, ka "kopumā visi ūdensresursi atrodas cieši saistītā savstarpējā mijiedarbībā un veido būtisku ekosistēmas sastāvdaļu."³⁹

[33] "Nekustamā īpašuma īpašniekam ir jārēķinās ar pienākumiem, kas var izrietēt no īpašuma tiesībām".⁴⁰

[34] Tas, ka Kamenkas ezera daļas īpašniekiem tiesības uz īpašumu ir ierobežotas ar Latvijas Republikas valsts robežas likuma regulējumu attiecībā uz ierobežojumiem pierobežas zonā, tiesībsarga ieskatā nav attiecināms uz apstrīdētās normas satversmību.

Ievērojot visu minēto un primāri, ka termins "publiski ūdeņi" nav sinonīms terminam "valsts īpašums", tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma ir atbilstoša Satversmes 105. pantam.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

³⁸ J.Rozenfelds "Lietu tiesības", Zvaigzne ABC, 2002., 93.lpp.

³⁹ Zaneta Mikosa "Kam pieder upes Latvijā, un kam par tām jārēķinās"//Publicēts "Jurista vārds", 2020.gada 24. novembris,/Nr. 47 (1157); Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/277702-kam-pieder-upes-latvija-un-kam-par-tam-jarupejas/>.

⁴⁰ Satversmes tiesas 2018.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2018-04-01 20.punkts.